

ББК 81.2 Укр.

УДК 808.3

Тетяна ЄЩЕНКО,

кандидат філологічних наук, доцент

кафедри української і російської мов

ДВНЗ «Донецький національний технічний університет»,

член Наукового товариства імені Т.Шевченка

ЦЕРОВНОСЛОВ'ЯНІЗМИ І БІБЛІЗМИ ЯК ОЗНАКА ІДІОСТИЛЮ ВАСИЛЯ СТУСА

У статті розкривається специфіка індивідуального мовного стилю Василя Стуса через призму слів біблійної семантики. Здійснюється класифікація слів-церковнослов'янізмів, що вживаються Василем Стусом в поетичній мові, за лексико-тематичним принципом, а також простежується їх функціонально-стилістичне навантаження в тексті, визначаються лексичні домінанти індивідуального стилю письменника.

Ключові слова: авторська модель світу, бібліїзм, індивідуальний стиль, церковнослов'янізм.

Постановка проблеми. Творчість Василя Стуса є яскравим явищем української і світової культури, що постало предметом студіювання низки наук: літературознавства, мовознавства, філософії, історії рідного краю. Непересічний талант поета, його трагічна доля, віддана боротьба за відродження історичної пам'яті українського народу, знаходять відгук у душі кожного українця.

Нині мова поетичних текстів Василя Стуса у колі уваги стилістів А. Бондаренко, Ю. Бондаренко, С. Горбатенка, Л. Оліфіренко та ін. Натомість відсутні розвідки, які б вияскравлювали особистість В. Стуса крізь призму ключових слів-церковнослов'янізмів та біблеїзмів як репрезентантів його ідіостилю, складників глибоко релігійної свідомості поета.

Актуальність вказаного аспекту розгляду художньої мовотворчості патріота-земляка полягає ще й в тому, що писав В. Стус свої вірші за умов посиленої атеїстичної ідеології та антирелігійної політики з боку КПРС. Останнє вкотре вказує на вміння представника української «в'язничої поезії» бути вірним духовним традиціям народу, своїм переконанням і поглядам.

Мета статті – здійснити класифікацію слів-церковнослов'янзмів та біблеїзмів, уживаних В. Стусом, за лексико-тематичним принципом; визначити з-поміж вказаних мовних одиниць доміанти індивідуального стилю письменника; простежити їх функціонально-стильове навантаження у тексті.

Індивідуальний стиль постає своєрідною *маніфестацією авторської моделі світу*. Вчені-лінгвісти вважають, що поняття «стиль» охоплює винятково мовний шар художнього твору, тобто його зовнішню форму, і є «індивідуальним використанням мови» (К.Фосслер), «сумою усіх рис індивідуальної мовленнєвої системи» (К.Гертнер) і под. При цьому акцентується увага на експресивному характері стилю (М. Ріффатер, Б. Томашевський, І. Фонадь та ін.), який досягається трансформацією автором загальноживаних мовних елементів, а саме їх свідомою диференціацією, комбінуванням, з метою витворення авторського імагенативного світообразу (В. Виноградов, П. Гіро, В. Гурний, Ж. Марузо та ін.). Ця ідея знайшла своє втілення та подальше опрацювання у наукових розвідках багатьох теоретиків ХХ ст. Окрім цього, стиль пов'язують з індивідуальною структурою сил, що формують поетичний світ автора (В. Кайзер), з біологічними потребами людини (Л. Шпітцер), з індивідуальною та колективною психікою (Ю. Кляйнер), з таємною міфологією письменника (Р. Барт).

Здебільшого «*ідіостиль*» розуміють як «сукупність усіх мовно-зображувальних засобів автора, що реалізують його *ідіолект* - динамічне мисленнєве утворення, яке відбиває авторське бачення світу, структурні зв'язки цього мисленнєвого утворення» [3, с.171]. Констатують, що індивідуальний стиль (ідіолект) - це сукупність «мовно-виразових засобів, які виконують естетичну функцію і вирізняють мову окремого письменника з-поміж інших. Ідіолект - це також своєрідна мова окремого індивіда» [2, с. 304]. Ідостиль

Василя Стуса впізнається за ключовими словами – біблеїзмами і церковнослов'янськими.

Біблеїзми – це окремі слова та фразеологізми (в широкому розумінні цього терміна, включно з прислів'ями та приказками), які широко вживаються в побутовому та літературному мовленні поза біблійного дискурсу: *блудний син* (той, хто повертається після тривалої відсутності з каяттям, визнанням своїх провин).

Церковнослов'янськими – лексичний склад старомакедонського діалекту, яким було здійснено переклад з грецької мови Святого Письма братами Кирилом і Мефодієм. Вказані одиниці асимільовано слов'янськими мовами і покладено в основу їх лексичних систем. Наприклад: *благовірний, благодійність, благородний, благословення* тощо.

Аналіз корпусу мовного матеріалу (картотека містить 150 слів) надав підстав виокремити 7 найпродуктивніших груп вказаних одиниць:

1. Назви божеств: *Бог, Господь, Месія, Ісус Христос*: «...і пісня витикається тонка / як віть оливи у долоні *Бога* / і сподіванням встелиться дорога / і в серці зірка заболить жалка» [ЗК, с. 9]; «О *Боже* мій! Така мені печаль / і самота моя – така безмежна! / Нема – Вітчизни! Око обережно / Обмацує дорогу між проваль» [ЗК, с. 13]; «Довіку не буде із мене раба, / душа поневажить полони. / Йй радісно вмерти. Бо світ цей сліпить, / бо суще не любить живого. / Підносить і косить пробудження мить / та все проривайся до *Бога*» [ЗК, с. 25]; «*Ісус Христос* / був опортуністом, / Тому, що серед дев'яти його учнів / був Іуда» [ЗК, с. 33]; «Пустіть мене, о любчики, пустіть – / голосить Галя, криком промовляє / і жар-вогонь до білих ніг сягає, / А Пан-*Господь* – і дивиться, й мовчить» [ЗК, с. 5]; «...від сковороди нових цнот / від вікової рефлексії / втікай, як проклятий *Месія* / тобі не дав своїх щедрот» [ЗК, с. 30].

2. Назви просторових сакральних понять: *Голгофа, Едем, Віфлеєм, рай, пекло*: «Боже, пощо тікав / З *раю* до *пекла*, / І назначив собі / Вік звікувати спогадом?» [ЗК, с. 6]; «І нахилився в сад / у спогади, в цвітіння / цнотливих яблунь (ряд облич – снує проміння / і тіні листя). *Рай* / загублений – і знову віднайдений» [ЗК, с. 9]; «Де *Віфлеєм* твій? Де волів ясла? / Нема й не буде –

добре знає кметь» [ЧТ, с.185]; «Тобі одвік *Голгофа* зичиться, / Немов це не розплата, а мета» [Т.1, кн.2, с. 193]; «Та повнилося серце тихим миром, / передчуттям такого опочинку, / з якого нас живцем уже не вирвеш. / То в ньому пробувають на віки. / Якась модернізована *Голгофа*» [ЧТ, с. 141].

3. Назви біблійних істот та осіб: *ангел, архистратиг, ересіарх, Ной, Іуда, сатана*: «Лише хлюпоче моторошна тиша – / О світе, світе, царство *сатани!*» [ЗК, с. 5]; «Ісус Христос / був опортуністом, / Тому, що серед дев'яти його учнів / був *Іуда*» [ЗК, с. 33]; «Наречи себе *Ноем* і подайся уплав. / Що ж такого ти скоїв, аби світу не мав?» [П-2, с. 21]; «*Архистратиг* над головою тримав списа, немов весло, / а рвінням поривом бровою дерзання між небес росло» [П-2, с. 145]; «Все - в подобах. / Світ, у котрому виросла душа, / зінакшав. Це твоя, / *Ересіархе*, / найтяжча плата і страшне знання» [П-1, с. 73].

4. Назви релігійних свят, богослужінь, явищ: *Різдво, Водохреща, віщування, Єрехонський глас, схизма, Благовість, видіння, Варвара, Великдень*: «Звелася длань Господня / і кетяг піднесла, / де зорі *Великодні* – ні ліку, ні числа» [ЗК, с. 21]; «Ночі врвала *Варвара*, / сонце йде за *Різдвом* / не минулась покара - / нам не суджено – двом. / На *Водохреща* маєм / Об, Іртиш, Єнісей, /а в очах не світає / тьма не йде із очей» [ЗК, с. 13]; «Пливуть видіння, пагорбами криті. / А за горою – паділ, буєрак...» [ЗК, с. 20]; «Стань і вдивляється: скільки тих облич / довкола виду твого, ніби німби, / так сумовито виграють на дримбу, / хоч Господа на допомогу клич. / Вдивляється у проруб край світів / душа твоя, зайшовшись начуванням. / Тонкоголосе щемне *віщування* / В подобі лиць – без уст, очей і брів» [ЗК, с. 6]; «Прощай. Не озирайся. *Благовість* / про тогосвітні зустрічі звітує / зелена зірка вечора» [ЗК, с. 10]; «Пади його, пади, бо він паде і нас, / обсяде городи, мов *Єрехонський глас*» [П-2, с. 178]; «... зрідка тільки човгання чобіт / нагадує: іще існує світ, / справіку заборонений, як *схизма*» [П-1, с. 117]; «І падаєш, падаєш, падаєш вниз - / І шубовснула сторч головою, / фіналом старих невгамованих *схизм* / над нацією і добою...» [П-2, с. 89].

5. Назви окремих жанрів Біблії, графічних знаків книжників, а також текстів релігійного змісту, що не увійшли до Святого Письма: *апокриф, титла,*

тропар, молитва: «Жертовна молитва, жертовна клятьба, / жертовна любов і прокльони, / Довіку не буде із мене раба, душа поневолисть полони» [ЗК, с. 25]; «Невже тоді помислиш: без путь є / в пекельній товчі нескінченних тріпань, / *апокрифом* здобиться житіє» [П-1, с. 62]; «Доба *апокрифів* – нерідна. / Доба епістол – не моя. / Невже, добродію, не встидно / вік вікувать з-під нагая» [П-2, с. 192]; «Вам треба – я можу за вітром / Літерами загубитись між *тител*» [Кр, с. 216]; «... і вірш твій вирвався без *титла*, / і дух твій вирвався з тенет» [П-1, с. 39]; «Не забувся тобі з кондаками тропар?» [ЗД, с. 95].

6. Назви абстрактних духовних понять: *дух, душа, епітим'я, гріх*: «... *душа* поневажить полони. / Їй радісно вмерти» [ЗК, с. 25]; «Вдивляється у проруб край світів / *душа* твоя, зайшовшись начуванням» [ЗК, с. 6]; «І, мов чернець, / кладу тяжку *епітим'ю* на себе / і так покую людяські гріхи» [ЧТ, с. 79]; «Оце ти й є, дорого цнот, дорого / в *епітим'ї* впокоєних жалів» [П-1, с. 74].

7. Назви предметних релігійних понять: *хрест, храм, ковчег*: «Ковчег твій – це похмурий саркофаг, / якому ти до скону вже стерничий, / коли не роззирнутись по світах, / то сам собі вглядайсь, вглядайся в вічі» [ЗК, с. 14].

8. Церковнослов'янізми: *уста, десниця, єси, житіє, усеблагий, всепрощальна, благословенна, святиться, аз, блажен, воздасть, святий*: «Гойдається вечора зламана віть, / Туга, наче слива, рудою налита. / О ти, *всепрощальна*, о несамовита / Осмутами вмита твоя ненависть [ЗК, с. 5]; «Прости ж мені, що ти, така *свята*, / На тім огні, як свічечка, горіла» [ЗК, с. 5]; «Сосна із ночі впливла, мов щогла, / грудей торкнулась, як вода – весла, / і *уст* – слова» [ЗК, с. 12]; «...Бог шепоче спрагло: «*Аз воздам!*» [ЗК, с. 12]; «Хай пробуде в віках – *десниця* твоя простерта, / багряна твоя тога і голубий хітон» [П-1, с. 106]; «*Єси блажен* / за те, що вже себе не воловодиш / надією, котра не береже, / а більше губить» [ЧТ, с. 81]; «Вельможно виростає простір, / і нескінченний ти *єси*, / одцвів у Видубичах жостір / і облунали голоси» [ЧТ, с. 181]; «Вторував / *усеблагий* дорогу до могили / одну» [Т.1, кн.2, с. 157]; «І снівся Кар – зажурений такий, / немов отетерілий од доуки, / допоки мати заламає руки, / наш гріх відпустить Бог *усеблагий*» [П-2, с. 228]; «Голосить

сніговиця, / співочий хрипне дріт. / А світ – нехай *святиться*, / нехай *святиться* – світ» [ЗК, с. 21].

Висновки. Унаслідок проведених наукових спостережень дійшли висновку: біблеїзми та церковнослов'янізми у мовно-поетичному стилі Василя Стуса виконують функцію утвердження колориту експресивності, інтелектуалізму з тонким ліризмом та оригінальним філософським осмисленням буття. Нечасто аналізовані слова називають поняття сакральної сфери без додаткових семантичних нашарувань і доповнень. Здебільшого релігійна лексика входить до складу стилістичних тропів, передаючи в метафоричних і символічних образах зміст людського життя і смерті, моральні засади християнської віри, відносини між людьми тощо.

Література

1. Бондаренко 1996: Бондаренко А., Бондаренко Ю. «А в серці, насподі, в осерді душі...» (поетизми *душа* і *серце* у віршових творах В.Стуса) [Текст] / А. Бондаренко, Ю. Бондаренко // Культура слова : зб. наук. праць АН України. - Вип. 48 - 49. - К.: Наукова думка, 1996. - С. 82 – 91.
2. Єрмоленко 1999: Єрмоленко С. Нариси з української словесності (стилістика та культура мови) [Текст] / С. Єрмоленко. - К.: Довіра, 1999. - 431 с.
3. Идиостиль [Текст] // Большой энциклопедический словарь. Языкознание. - М. : Изд-во «Просвещение», 1998. - С. 171.
4. Мацько 1997: Мацько Л. І. Біблійні джерела стилістики [Текст] / Л. І. Мацько // Питання стилістики української мови : зб. наук. праць. - К.: Вид-во КДПУ, 1997. – С. 35 – 49.
5. Німчук 2001: Німчук В. В. Християнство й українська мова [Текст] / В. В. Німчук // Українська мова. – 2001. - №1. – С. 11 – 31.

Список джерел з умовними скороченнями

ЗД - «Зимові дерева» // Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. - Львів: Просвіта, 1994. - Т. 1., кн. 1. - 431 с.

ЗК – «Золотокоса красуня» // Стус В. Вірші / Упоряд. Д. Стуса. – К.: Слово і час, 1992. – 48 с.

Кр - «Круговерть» // Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. - Львів: Просвіта, 1994. - Т. 1., кн. 1. - 431 с.

П-1 – «Палімпсести, книга 1» // Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. - Львів: Просвіта, 1999. - Т.3., кн. 1. — 486 с.

П-2 – «Палімпсести, книга 2» // Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. - Львів: Просвіта, 1999. - Т.3., кн.2. — 495 с.

Т. 1., кн. 2. // Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. Поетичні твори, що не ввійшли до збірок (1958 - 1971). - Львів: Просвіта, 1994. - Т.1., кн.2. — 302 с.

ЧТ - «Час творчості» // Стус В. Зібрання творів: У 4-х т., 6-ти кн. - Львів: Просвіта, 1995. - Т.2. — 429 с.

Татьяна Ещенко

Церковнославянизмы и библиизмы как признаки индивидуального стиля Василия Стуса

В статье раскрывается специфика индивидуального речевого стиля Василия Стуса через призму слов библейной семантики. Осуществляется классификация слов-церковнославянизмов, употребляемых Василием Стусом в поэтической речи, по лексико-тематическому принципу, а также наблюдается их функционально-стилистическая нагрузка в тексте, определяются лексические доминанты индивидуального стиля писателя.

Ключевые слова: авторская модель мира, библиизм, индивидуальный стиль, церковнославянизм.

Tat'yana Eschenko

Tserkovnoslavyanyzmy and byblyyzmy as signs of individual style of Vasiliy Stusa

The specific of individual vocal style of Vasiliy Stusa through the prism of words of byblyynoy semantics opens up in the article. Classification of slov-tserkovnoslavyanyzmov is carried out, used by Vasiliy Stusom in poetic speech, on

лексико-thematic principle, and also there is their functionally-stylistic loading in a text, the lexical dominants of individual style of writer are determined.

Keywords: author model of world, byblyzm, individual style, tserkovnoslavyanyzm.